

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՎ

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Թիվ 1-2(55-56)
2012 թ.

Գլխավոր խմբագիր՝
ի.գ.թ., պրոֆ. Լևոն Օհանյան
Խմբագրական խորհուրդ

Սամվել Դիլբանդյան -

ի.գ.դ., գլխավոր խմբագրի տեղակալ

Դավիթ Մելքոնյան -

ի.գ.թ., պատասխանատու քարտուղար

Գևորգ Դանիելյան - ի.գ.դ.

Հարություն Խաչիկյան - ի.գ.դ.

Արմեն Հայկյանց - ի.գ.դ.

Գագիկ Համբարձումյան

Արթուր Վաղարշյան - ի.գ.թ.

Սերգեյ Առաքելյան - ի.գ.թ.

Վիգեն Քոչարյան - ի.գ.թ.

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
ՀՀ իրավաբանների միություն

Խմբագրության հասցեն՝

ՀՀ, 0025 Երևան,

Ալեք Մանուկյան 1, ԵՊՀ

իրավագիտության ֆակուլտետ:

Հեռ. 55-77-92

*Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝ համամիտ*

*չլինելով հեղինակների
տեսակետներին:*

*10 համակարգչային էջից ավելի
չպատվիրված նյութերը չեն
ընդունվում:*

e-mail: a_petrosyan@ysu.am

Դասիչ՝ 77771

Տպագրական 7 մամուլ

Գրանցման թիվը՝ 798

Տպաքանակը՝ 500

Գինը՝ պայմանագրային

Հանձնված է շարվածքի

18.05.2012

Հանձնված է տպագրության

6.06.2012

СОЮЗ ЮРИСТОВ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

**ГОСУДАРСТВО
И
ПРАВО**

Номер 1-2 (55-56)
2012 г.

Главный редактор:
к.ю.н., проф. Левон Оганян

Учредитель и издатель:
Союз Юристов РА

Редакционный совет

Самвел Дилбандян -

д.ю.н., зам. главного редактора

Давид Мелконян -

к.ю.н., ответственный секретарь

Геворг Даниелян - д.ю.н.

Арутюн Хачикян - д.ю.н.

Армен Айкянц - д.ю.н.

Гагик Амбарцумян

Артур Вагаршян - к.ю.н.

Сергей Аракелян - к.ю.н.

Виген Кочарян - к.ю.н.

Адрес редакции:

РА, 0025 Ереван,

ул. Алека Манукяна 1,

юридический факультет ЕГУ.

Тел.: 55-77-92

e-mail: a_petrosyan@ysu.am

8 усл. печ. л.

Тираж: 500

Сдано в набор 18.05.2012

Подписано к печати 6.06.2012

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Գրիգոր Բեքմեդյան, Լիպարիտ Դրմեյան

ՖՐԱՆԶԱՅԶԻՆԳԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԴԱԴԱՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 4

Լիպարիտ Մելիքջանյան

ԱՐԺԵԹՂԹԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ19

Լիլիթ Քամայլան

ԱՎՏՈՍՈՒԲԻԼԱՅԻՆ ԲԵՌՆԱՓՈՒՆԱԴՐՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ.....25

Евгения Никогосян

ВОЗЗРЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЕВРОПЕЙСКОЙ ФИЛОСОФИИ НА ЮРИДИЧЕСКУЮ ПРИРОДУ АВТОРСКОГО ПРАВА.....39

Մանե Կարապետյան

ՄԻԳՐԱՆՏ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԾԱԳՄԱՆ ՀԻՄՔԸ.....46

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Գևորգ Դանիելյան

ԿՈԱԼԻՑԻՈՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ (իրավական ասպեկտներ).....52

Մարինե Սարգսյան

ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ՔԱՐՈՁՉՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԵՎՈՐ ԳՐԱՎԱԿԱՆ.....65

Սահակ Մանուկյան

ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ.....71

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Варе Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕТОДОЛОГИИ ИЗУЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ.....81

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Աննա Վարդապետյան

ՄԱՐԴՈՒՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐ ԵՎ (ԿԱՄ) ՀՅՈՒՄԱՎԱԾՔՆԵՐ ՓՈՒՆՊԱՏՎԱՍՏԵԼՈՒ ՀԵՏ ԿԱՊԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՏՈՒԿ ՍՈՒԲՅԵԿՏԸ.....86

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Գևորգ Բաղդասարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԳԱՑՎԱԾ ԿԱՐԳԸ ՊԱՐԶԵՑՎԱԾ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ.....94

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Անահիտ Եսայան

ՈՉ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԶԻՆՎԱԾ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ101

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**ԿՈԱԼԻՑԻՈՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
(իրավական ասպեկտներ)****Փևոզ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ**

*ՀՀ սահմանադրական դատարանի
խորհրդական, «Սահմանադրական իրավունքի
կենտրոն» Հ/Կ խորհրդի նախագահ,
իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր*

Ներածություն: Հաճախ օտարածին տերմինի բովանդակությունը համարժեք վերլուծելու նկատառումով անդրադառնում ենք դրա ակունքներին, մասնավորապես լատիներենի բացատրական նշանակությամբ: Կարծում ենք, այդ մոտեցումն ինքնին արդարացի է, սակայն հարկ է հավելել, որ դեռևս հնագույն քաղաքակրթությունում այդ եզրույթների առկայությունը վկայում է նաև դրանց կենսունակության, իրարանբժ քաղաքակրթության համակարգերում գոյատևելու «ունակությամբ»: Թերևս, այդպիսին է «coalitio» իտալերեն տերմինը, որը համարվել է «միություն» բառի հոմանիշ, իսկ բովանդակային կտրվածքով այն կիրառվել է որպես ընդհանուր նպատակներին հասնելու համար ուժերը համախմբելու նշանակությամբ¹: Այսպիսով, կոալիցիան կարող է իրավաչափ ու իր ներքին բովանդակությանը համարժեք համարվել բացառապես այն նախապայմանով, երբ դրա ստեղծման հիմքում դրվի բոլոր միավորվող տարրերի համար ընդհանուր, նրանց համար միանշանակ ընդունելի նպատակ:

Նորագույն քաղաքական գործընթացներն առավել հաճախ են բախվում այս կամ այն երկրում արդի մարտահրավերները հնարավորինս քաղաքակիրթ ու ժողովրդավարական լծակներով հաղթահա-

րելու երևույթին, ու առավել նկատելի է դառնում այդ առնչությամբ քաղաքական ներուժը համախմբելու անհրաժեշտությունը: Սակայն հայրենական ժամանակակից իրավագիտությունը դեռևս բավարար խորությամբ չի անդրադարձել այս խնդրի լուծման իրավական ասպեկտների բացահայտմանը, ինչն էլ թելադրում է սույն հետազոտության հրատապությունը: Ընդ որում, այս կարգի հետազոտությունների գիտագործնական նշանակությունը նկատելի է հատկապես այն երկրներում, որտեղ դեռևս չեն ձևավորվել անհրաժեշտ պատկերացումներ ու համարժեք ավանդույթներ համապատասխան պետաիրավական ինստիտուտների առնչությամբ:

Նշենք, որ հիշյալ եզրույթը, թերևս, լայն կիրառում է ստացել նաև պետական կառավարման շրջանակներում, մասնավորապես՝ «կոալիցիոն կառավարում» ձևակերպմամբ: Քաղաքագիտության շրջանում գերիշխում է այն, թերևս, միանշանակ դիրքորոշումը, ըստ որի կոալիցիոն կառավարություն ձևավորվում է այն դեպքում, երբ որևէ կուսակցության չի հաջողվում մեծամասնություն կազմել խորհրդարանական ընտրություններում: Իրավական ասպեկտներով խորհրդարանական մեծամասնության փաստարկը, իրոք, առանցքային նշանակություն ունի կոալիցիոն կառավարության ձևավորման հարցում, սակայն դա բնավ միակ ու վճռորոշ չափանիշը չէ: Վերջին հաշվով, խորհրդարանական մեծամասնությունը բավարար երաշխիք չէ ոչ միայն քաղաքական խոչընդոտները, այլև զուտ սահմանադրաիրավական մի շարք «խտրեր» հաջողությամբ հաղթահարելու համար: Այս տեսանկյունից իրավաչափ ու

հիմնավորված չեն այն տարածված տեսակետները², ըստ որոնց, իբր, ցանկացած խորհրդարանական մեծամասնություն անվերապահորեն ապահովում է խորհրդարանին վերապահված յուրաքանչյուր լիազորության շրջանակներում ակնկալվելիք արդյունք:

Նկատենք, որ հայրենական քաղաքագիտության ասպեկտներով՝ խորհրդարանական մեծամասնության բացակայության պայմաններում ևս չի բացառվում կոալիցիոն կառավարության ձևավորման հնարավորությունը, սակայն վերջինս հիմնականում դիտվում է իբրև քաղաքական հանդուրժողականության, քաղաքական տարածայնություններն անհարկի հակամարտության չվերածելու երաշխիք: Այլ կերպ ասած, հաճախ քաղաքական գործիչների տեսադաշտից դուրս են մնում զուտ իրավական ասպեկտները, որոնք առանցքային նշանակություն ունեն հիշյալ ինստիտուտի «կշռի» տեսանկյունից: Իսկ այդ ասպեկտների անտեսումը հղի է աննախադեպ ծանր հետևանքներով. այն կարող է անգամ վտանգել ողջ սահմանադրական կարգը:

Դատելով 2012թ. մայիսի 6-ի խորհրդարանական ընտրություններին նախորդող ու հաջորդող քաղաքական ելույթներից, դրանց արձագանքներից, ինչպես նաև զարգացումներից, համոզված եմ, կոալիցիոն կառավարության ինստիտուտի առնչությամբ անհեռատեսությունը, մասամբ սոսկ մեղ կուսակցական շահերով պայմանավորված քաղաքական հաշվարկների տեսանկյունից այն դիտարկելն ու կիրառման մեջ դնելը, ցավոք, մեր քաղաքական կյանքում դարձել է ոչ այնքան քիչ հավանական: Խորհրդարանական մեծամասնություն ունեցող կուսակցության պայմաններում կառավարությունը կոալիցիոն սկզբունքով ձևավորելու երևույթը ձևական համարելու տեսակետն անմիջապես հակադարձվեց ու հերքվեց, ինչը, սակայն, չուղեկցվեց անհրաժեշտ որևէ կոնկրետ հիմնավորմամբ: Քաղաքական հարթության վրա ընթացող բանավեճից այդպես էլ

պարզ չդարձավ նմանաբնույթ կոլագիոն կառավարությունը ի՞նչ նկատառումներով ձևական չի կարող համարվել, արդյոք համատեղ գործելու զուտ կամայական բաղադրիչը բավարար է կոալիցիոն կառավարությունը իրատեսական համարելու համար:

Մինչդեռ այս հարցադրումները խիստ առանցքային նշանակություն ունեն, դրանք սոսկ փոխադարձ մեղադրանքներով թելադրված քաղաքական նախընտրական քարոզչության նյութ չեն: Անհրաժեշտ են խորն ու համակողմանի վերլուծություններ և դրանցով թելադրված կողմնորոշիչ եզրահանգումներ, որոնք ի զորու կլինեն բացահայտելու այդ իրավական երևույթի բուն էությունն ու կիրառման հեռանկարները: Կոալիցիոն կառավարությունն ինքնին չի կարող դիտարկվել որպես երկրի առջև ծառայած մարտահրավերները միացյալ ուժերով հաղթահարելու «դեղատոմս», այն այդպիսին կարող է լինել բացառապես որոշակի նախապայմաններ ապահովելու ու կանոնների շրջանակներում գործելու դեպքում: Հակառակ պարագայում այն ոչ միայն չի նպաստի այդ մարտահրավերների դեմ արդյունավետ պայքար տանելուն, այլև կվերածվի քաղաքական ավելորդ խոչընդոտի, անհարկի կխաթարի բնականոն քաղաքական գործընթացները:

Ընդ որում, կոլագիոն կառավարության դեպքում նախապատվությունը տրվում է ոչ այնքան քաղաքական, որքան իրավական ասպեկտներին, *քանզի վերջինիս դեպքում կառավարության ձևավորման հիմքում դրվում են ոչ թե կուսակցականությունը, այլ այնպիսի գնահատելի իրավական չափանիշներ, ինչպիսիք են՝ արհեստավարժությունը, գործնական ունակությունները և այլն*: Թերևս դա է պատճառը, որ այս սկզբունքով ձևավորված կառավարությունը սահմանադրական իրավունքի տեսությունում ոչ թե ավանդաբար կոչվում է կուսակցական, այլ «*արհեստավարժ կառավարություն*»³:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Կոալիցիոն կառավարությանն առնչվող հիմնահարցերն ու դրանց ընդհանուր բնույթը: Նշված ելակետային նյութն արդեն իսկ կանխորոշում է առաջադրված թեմայի հետազոտության համալիր բնույթը, այն միաժամանակ քաղաքական, իրավական, ինչպես նաև սոցիալ-հոգեբանական ասպեկտներով վերլուծելու անհրաժեշտությունը:

Նախ, համակարգված տեսքով անդրադառնանք այն հարցադրումներին, որոնք պայմանավորում են կոալիցիոն կառավարության ինստիտուտի հնարավորությունը (առանձին դեպքերում նաև՝ անհրաժեշտությունը), ձևավորման նախադրյալները, նպատակները, ժամկետները, գործունեության նախապայմանները և ակնկալվելիք արդյունքները: Ընդ որում, այս հարցադրումների հետազոտության ամբողջականությունն ապահովելու նկատառումով նպատակահարմար ենք գտել անդրադառնալու նաև դրանց վերաբերյալ միջազգային փորձին:

Հավելենք, որ կոլացիոն կառավարության ինստիտուտին առնչվող վերոհիշյալ հարցադրումների *ուղիղ պատասխանները* մենք չենք կարող հայտնաբերել Սահմանադրությունում (թեպետ այն բովանդակում է այդ ինստիտուտի կանոնակարգման հիմնադրույթները), քանզի դա դեռևս ընկալվում է քաղաքական ուժերի հայեցողության ոլորտին առնչվող հարցադրում: Նկատենք նաև, որ այն իրոք ունի քաղաքական լուրջ ենթատեքստ. քաղաքական ուժերը, գնահատելով երկրում տիրող վիճակը և ղեկավարվելով երկրի Սահմանադրությամբ, իրենք պետք է պարզեն, թե իրենց առջև դրված խնդիրների լուծման համար որ եղանակներն են համարվում առավել արդյունավետ ու համահունչ քաղաքակրթության ու ժողովրդավարության չափանիշներին:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ հայրենական

կառավարման համակարգն ու վերջինիս սահմանադրական հիմունքները, ցավոք, ոչ միայն նկատելիորեն տարանջատվում են միջազգային փորձից, այլև զարգացման միտումներից: Այսպես, օրինակ՝ վերջին 2 տասնամյակների ընթացքում բոլոր պետություններում անդառնալիորեն նկատվում է կառավարությունների և գործադիր իշխանության այլ օղակների կողմից իրավաստեղծ գործունեության շրջանակների ընդլայնում, մինչդեռ 2005թ. նոյեմբերի 27-ի հանրաքվեով ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունում հայտնվեց իր տեսակի մեջ եզակի ու գիտագործնական տեսանկյունից որևէ քննադատության չդիմացող նոր դրույթ (հոդված 83.5.), ըստ որի «ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներն իրականացնելու և պաշտպանելու պայմանները և կարգը» բացառապես կարող է սահմանվել օրենքով: Արդյունքում ստեղծվել է մի իրավիճակ, երբ կառավարությունը հարկադրված է խախտել Սահմանադրությունը, քանի որ գործնականում պարզապես հնարավոր չէ ինքնամեկուսացվել ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների իրականացման պայմաններին ու կարգին առնչվող բազմաբնույթ ու ակնհայտ օպերատիվ լուծում պահանջող հարաբերությունների կարգավորումից: Ընդ որում, նկատենք, որ խնդիրը բնավ պետության հիմնական օրենքով ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակման մասին չէ, որպիսի նախապայմանը խիստ իրավաչափ կլիներ. այն վերաբերում է սոսկ ընթացակարգային հարցի:

Ի դեպ, վերը նշված և բազմաթիվ այլ սահմանադրական դրույթներ, կարծում են, թելադրված են եղել սոսկ քաղաքական պարզունակ պատկերացումներով, այս կամ այն ինստիտուտի ժողովրդավարական բնույթի վերաբերյալ դեռևս ոչ համարժեք իրավական մշակույթի գերակայությամբ: Հակառակ դեպքում ինչպե՞ս կարող ենք մեկնաբանել Հայաստանի Հանրապե-

տության Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով ամրագրված դրույթը, համաձայն որի՝ դռնփակ դատական նիստերում կարող է արգելվել լրատվության միջոցների «մասնակցությունը»: Ստացվում է, որ լրատվության միջոցները, որպես կանոն, մասնակցում են դատաքննությանը, ինչն արգելվում է միայն բացառիկ դեպքերում: Նկատենք, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում միանգամայն իրավաչափորեն խոսվում է բացառապես «ներկայության» մասին: Այսպիսով, սոսկ արտաքուստ անմեղ ձևակերպմամբ հավանաբար փորձել ենք առավել ժողովրդավար երևալ, անտեսելով, որ հանրության և լրատվության ներկայացուցիչներին դատավարության մասնակից դարձնելը հակասում է նույն Սահմանադրության հիմնադրույթներին, այն առավել բնորոշ էր խորհրդային իրավական համակարգին, որի պարագայում իրավաչափ էին համարվում «ժողովրդական դրուժինա», «հասարակական մեղադրող» և նմանաբնույթ այլ բազմաթիվ ինստիտուտները:

Սահմանադրաիրավական նորմերի անկատար բնույթն անխուսափելիորեն կանխորոշել է նաև խոցելի իրավակիրառ պրակտիկա: Այսպես, մեր երկրում ևս կոալիցիոն կառավարության ձևավորման հիմքում դրվել է հիմնախնդիրները համատեղ լուծելու նպատակաուղղվածությունը, սակայն իրականացման եղանակները, կոնկրետ պայմաններն ու կազմավորման, ինչպես նաև գործունեության կանոնները համահունչ չեն միջազգային չափանիշներին: Մենք դեռ կանդրադառնանք այս հարցադրումներին, պարզապես նկատենք, որ *կոալիցիոն կառավարության դեպքում մեր երկրում շարունակում է ընդգծված գործել ոչ թե արհեստավարժության, այլ կուսակցականության սկզբունքն իր բոլոր դրսևորումներով՝ քվոտաներ, որոշումների ընդունման գործընթացում խորհրդարանական մեծամասնություն կազմող քաղաքա-*

կան կուսակցության վճռորոշ դիրք և այլն: Կոալիցիոն կառավարության ձևավորման, ավելին՝ անգամ ազգային միասնության կառավարության ձևավորման սկզբունքին համահունչ չէ խորհրդարանում ակնհայտ սակավ տեղ ունեցող կուսակցությունները ներգրավելու երևույթը: Այսպիսի պրակտիկան դիտվում է որպես խորհրդարանում երկրորդ կամ երրորդ ուժերն արհեստակա-նորեն թուլացնելու և մեկուսացնելու անընդունելի քաղաքականություն:

Բացի այդ, մեր երկրի քաղաքական կյանքում, ըստ էության, հավասարության նշան է դրված «կոալիցիոն կառավարություն», «ազգային միասնության կառավարություն» ինստիտուտների միջև, որոնք միանգամայն տարբեր որակ ու ուղղվածություն ունեն: *Մասնավորապես, նկատելի խորհրդարանական մեծամասնության դեպքում առավել կիրառելի են ոչ թե կոալիցիոն կառավարության, այլ ազգային միասնության կառավարության կանոնները:*

Միջազգային փորձը: Կոնկրետ հարցադրումների վերլուծությանն անդրադառնալուց առաջ նախ նպատակահարմար ենք համարում հակիրճ ներկայացնել կոալիցիոն կառավարության վերաբերյալ միջազգային փորձը, քանզի այս ինստիտուտը մեր երկրում սոսկ առաջին քայլերն է անում՝ հիմքում ունենալով արտասահմանյան երկրների համանման փորձի վերաբերյալ, ըստ էության, ոչ այնքան համահունչ պատկերացումները: Նախապես նկատենք, որ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը խիստ պատասխանատու ու բարդ խնդիր է, քանզի միայն ներկա իրավիճակի առնչությամբ «գերազանց» իրազեկված լինելը ու դրանով ղեկավարվելը ոչ միայն կարող է անպտուղ լինել, այլև խիստ վտանգավոր, քանզի հարկ է իրավական կամ քաղաքական ցանկացած երևույթ գնահատել միայն համակարգված կերպով՝ իր զարգացման էվոլյուցիան և դրանք կանխորոշող նախադրյալները համամասնորեն հաշվի առնելով: Մասնավոր-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

րապես, եթե որևէ ժողովրդավարական երկրում ձևավորվել է կոալիցիոն կառավարություն և հաջողություններ է արձանագրում, դա բնավ չի նշանակում, որ անվերապահորեն այդպես կարող է լինել ցանկացած այլ երկրում: Հարկ է հաշվի առնել մի շարք քաղաքական, իրավական և բարոյա-հոգեբանական գործոններ, որոնք կանխորոշում են այդ ինստիտուտի «ճակատագիրը»:

Ինչևէ, կոալիցիոն կառավարության, ինչպես նաև ազգային միասնության կառավարության ձևավորման նախադրյալները բազմաբնույթ են: Նախ, կառավարման այդպիսի կարգերը տրամաբանական և իրավաչափ են համարվում այն երկրներում, որտեղ գործում է որոշումների ընդունման կոլեգիալության սկզբունքը: Թերևս նաև դա է պատճառը, որ կոալիցիոն կառավարությունը խիստ հազվադեպ ինստիտուտ է Մեծ Բրիտանիայի պարագայում (այս երկրում Վարչապետը միանձնյա է որոշումներ ընդունում): Միաժամանակ, երբ խոսք վերաբերում է երկրի համար խիստ բարդ սոցիալ-քաղաքական մարտահրավերներ հաղթահարելուն, անգամ վերը նշված ունմանաբնույթ այլ իրավական կարգավորումները բնավ խոչընդոտ չեն, որպեսզի կոալիցիաներ ստեղծվեն նաև այդպիսի երկրներում: Պատահական չէ, որ նույն Մեծ Բրիտանիայում այդ ինստիտուտին նախապատվություն են տվել 1915-1922թթ.՝ Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, 1931-1945թթ.՝ Մեծ դեպրեսիայի և երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ և, վերջապես՝ 2010թ.՝ կապված դեռևս շարունակվող համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի հաղթահարման անհրաժեշտության հետ: Ս.թ. մայիսին Հունաստանում կոալիցիոն կառավարության ձևավորումը ևս թելադրված է այդ երկրում ֆինանսատնտեսական խորացված ճգնաժամը հաղթահարելու նկատառումով:

Նույն կերպ է մեկնաբանվում նաև վերջերս Իսրայելում նոր ազգային միասնության կառավարության ստեղծումը. քաղաքական ուժերի մի սովոր հատված ակնկալում էր արտահերթ ընտրություններ, մինչդեռ՝ Բենիամին Նեթյահաուն ունակ գտնվեց քաղաքական տարաբնույթ ուժերի մասնակցությամբ ձևավորել նոր բնույթի կառավարություն. այս դեպքում արդեն հիմնական պատճառաբանությունը Իրանի հնարավոր ռազմական սպառնալիքն էր:

Այլ կերպ ասած, կոալիցիոն կառավարությունը, նախ և առաջ, դիտարկվում է իբրև պետության առջև ծանրացած բարդագույն խնդիրների (մեր պարագայում՝ ռազմական ընդհարումների վտանգ, շրջափակում և այլն) արդյունավետ լուծման քաղաքական գործիք: Այս խիստ կարևոր գործոնը հաշվի առնելով, կոալիցիոն կառավարություն է ձևավորվում անգամ այնպիսի երկրներում, որտեղ զուտ իրավական չափանիշներով կոալիցիայի ձևավորումը նպատակահարմար չի համարվում:

Ընդ որում, գրեթե բացառվում է խորհրդարանական մեծամասնություն կազմող կուսակցության կողմից կոալիցիա ստեղծելը միայն որոշ՝ իրեն «համակիր» կուսակցությունների կազմով, քանզի գերիշխում է այն դիրքորոշումը, ըստ որի՝ դա բացարձակապես աղերսներ չունի միացյալ ուժերով դժվարություններին դիմակայելու հետ: Վերջին հաշվով, եթե կուսակցությունների գաղափարախոսության, ծրագրերի և գործելաոճի միջև չկան խորը, սկզբունքային հակասություններ, ապա խորհրդարանական մեծամասնություն կազմող քաղաքական ուժի կողմից կոալիցիոն կառավարություն ձևավորելու հարցում «ընտրանքային վերաբերմունք» դրսևորելը զուրկ է որևէ իրավաչափ հիմնավորումից: Այդպիսի կամայական մոտեցումները ոչ թե նպաստում են ուժերի համախմբմանն ու հաղթահարում սոցիալական անհանդուրժողականությունը, այլ, ըստ էության, էլ ավելի են խորացնում առկա անհամաձայնությունները և արդեն

խորն արմատներ զգած տարակարծություններն ու դժգոհությունները:

Որպես կանոն, վերը նշված ընտրանքային կոալիցիոն կառավարություններ ձևավորվում են այն երկրներում, որտեղ սոցիալ-տնտեսական վատթար իրավիճակում իշխանության մաս չկազմած կուսակցությունները զրկվում են անգամ իրենց անդամների տարրական պահանջները (օրինակ՝ աշխատանքով ապահովելու) բավարարելու հնարավորությունից:

Ավելին, կոալիցիոն կառավարության կազմավորման հիմքում չպետք է դրվեն գործադիր իշխանության գործունեության բնույթին, խնդիրներին անմիջականորեն չառնչվող տարաբնույթ այլ նախապայմաններ, այդ թվում՝ ընտրական գործընթացներում կողմնորոշման և այլն: Խորհրդարանական մեծամասնություն կազմող քաղաքական ուժին հարիր չէ ապագա քաղաքական գործընկերներին առաջադրելու այնպիսի նախապայմաններ, որոնք հակասում են Սահմանադրության ոգուն: Մասնավորապես, հարիր չէ առաջադրել այնպիսի նախապայմաններ, որոնց լուծման պատասխանատուն ոչ թե տվյալ կուսակցությունն է՝ հանձնին իր վերադաս մարմնին, այլ ժողովուրդը, քանզի վերջինս չի կարող անվերապահորեն և ամբողջությամբ արտահայտել անգամ կուսակցության բոլոր անդամների դիրքորոշումը:

Այսպիսով, կոալիցիոն կառավարություն կամ ազգային միասնության կառավարություն, որպես կանոն, ավանդաբար կիրառվում է, երբ որևէ քաղաքական ուժի չի հաջողվում ձեռք բերել խորհրդարանական մեծամասնություն: Թերևս դրանով է բացատրվում այդ ինստիտուտի տարածված լինելը Գերմանիայում, Իտալիայում, Յնդկաստանում (13 կուսակցությունից է բաղկացած), Իսրայելում, Բելգիայում և այլն: Ընդ որում, մեծ դեր ունեն մաս ավանդույթները, ինչով և բացատրվում են ավանդաբար ձևավորված երկկուսակցականության պարագայում կոալիցիոն կառավարության ձևավորման միտումները Ավստրալիա-

յում: Ավանդույթի ուժով են կոալիցիաներ ստեղծվում մաս Կանադայում, Նոր Զելանդիայում և այլն:

Հարկ է մաս նկատել, որ վերը նշված ինստիտուտները ոչ միայն գործում են զուտ ավանդույթի, այլև սահմանադրական հիմնադրույթների ուժով: Այսպես, մենք արդեն անդրադարձանք ազգային միասնության կառավարության ինստիտուտին, նկատենք, որ այն սպառնիչ իրավական կարգավորում է ստացել, օրինակ, ՀԱՀ-ի Սահմանադրության 91-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ խորհրդարանի ստորին պալատում առնվազն 20 տեղ ունեցող կուսակցությունը կարող է մասնակցել ազգային միասնության կառավարության ձևավորմանը և կաբինետում ունենալ առնվազն մեկ պորտֆել: Կոալիցիոն կառավարության ձևավորման իրավական կարգավորմանն է նվիրված մաս Բուլղարիայի Սահմանադրության 99 հոդվածը: Մի շարք երկրների Սահմանադրություններ (Բելգիա, Կանադա, Յնդկաստան, Լիբիա և այլն) ամրագրում են մաս տարբեր լեզվամշակութային, կրոնական և հանրության մասնաբնույթ այլ ներկայացուցիչների պարտադիր ներգրավվածությունը կառավարությունում: Հընթացս նկատենք, որ խորհրդարանում ակնհայտ նվազ տեղեր ունեցող կուսակցության հետ կոալիցիա կազմելը համահունչ չէ մաս միջազգային փորձին:

Կոալիցիոն կառավարություն ձևավորելու անհրաժեշտությունը պայմանավորող գործոնները: Նախ, ինչպես արդեն ընդգծվեց, միջազգային փորձը ևս կոալիցիոն կառավարություն ձևավորելու անհրաժեշտությունը հիմնականում փոխկապակցում է տվյալ պետության առջև ծառայած մարտահրավերների հաղթահարման խնդրով: Այս իրավիճակը բնավ չի ենթադրում, որ քաղաքական ուժերը միառժամանակ ընդհանրապես ձեռնպահ են մնում քաղաքական տարակարծություններից, սակայն վտանգավոր մարտահրավերներին համախմբված դիմակայելու անհրաժեշտության գիտակցումը հարկադրում է վերջիններ-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

րիս նույնիսկ այդ տարածայնությունների պարագայում փորձել նշակելու այնպիսի քաղաքական ծրագրեր, որոնք ընդհանուր գծերով ընդունելի կլինեն բոլոր կողմերին, և որոնց հաջողության գրավականը կարող է լինել հենց այդ ուժերի համախմբումը:

Մյուս կողմից, ինչպես արդեն նշեցինք, անգամ լուրջ մարտահրավերների բացակայության պայմաններում խորհրդարանական մեծամասնությունը բնավ երաշխիք չէ անարգել հաղթահարելու ցանկացած «սահմանադրական արգելք», այսինքն՝ ընդունելու ցանկացած օրենք կամ օգտվելու Սահմանադրությամբ վերապահված ցանկացած լիազորությունից: Չպետք է անտեսել, որ առանձին սահմանադրական դրույթներ որոշ հարցերի առնչությամբ խորհրդարանում բավարար չեն համարում պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայրերի պարզ մեծամասնությունը: Այսպես, Սահմանադրության 83.1. հոդվածի համաձայն, մարդու իրավունքների պաշտպանի ընտրության համար պահանջվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայրերի առնվազն երեք հինգերորդը, իսկ Սահմանադրության 57-րդ, 59-րդ և 111-րդ հոդվածներով նախատեսված դեպքերում պահանջվում է անգամ պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայրերի առնվազն երկու երրորդը և այլն: Հասկանալի է, որ կոալիցիայի բացակայության պարագայում այս նորմերի գործողությունը դրվում է մեծ հարցականի առաջ:

Այս «սահմանադրական խութերը», ըստ էության, լուծում են երկու հիմնարար խնդիր՝ ա) առավել էական հարցադրումների առնչությամբ ապահովել խորհրդարանի հնարավորինս ծանրակշիռ ներկայացուցչություն և բ) քաղաքական ուժերին հարկադրել նախապատվությունը տալու ոչ այնքան ժողովրդի մի, թեկուզ և մեծ հատվածի կողմից քվե ստացած կառավարման «մենաշնորհային» տարբերակին,

որքան քաղաքական ուժերի միջև համագործակցության ու իրական հանդուրժողականության ձևավորմանը:

Ի դեպ, կոալիցիոն կառավարության սկզբունքը, վերը նշված նախապայմանների պահպանմամբ, առավել համահունչ է ժողովրդաիշխանության սկզբունքին, քանզի վերջինիս էությունը սոսկ ընտրական գործընթացներին մասնակից լինելը չէ, ժողովուրդը պետք է ի գորու լինի իշխանություն իրականացնելու նաև «Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով» (Սահմանադրության 2-րդ հոդված): Իհարկե, ծայրահեղություն կլինի պնդել, թե խորհրդարանում ներկայացված քաղաքական ուժերի մասնակցությամբ կոալիցիոն կառավարություն չձևավորելը բացառում է ժողովրդաիշխանությունը. պարզապես խոսքն այն մասին է, թե որ մոտեցումն է համարվում առավել համահունչ ժողովրդաիշխանության էությանը:

Կոալիցիոն կառավարություն ձևավորելու հնարավորությունը պայմանավորող գործոնները: Սկզբունքորեն կոալիցիոն կառավարության ձևավորման հնարավորությունն ու անհրաժեշտությունը պայմանավորող գործոններն այքման էլ տարաբնույթ չեն, և կարելի էր դրանք միասնական հետազոտության նյութ դարձնել, սակայն նպատակահարմար համարեցինք առանձնացնել, հատկապես այնպիսիք, որոնք իրենց էությամբ առավելապես պայմանավորում են կոալիցիոն կառավարության ձևավորման հնարավորությունը:

Նախ, հարկ է նկատել, որ Սահմանադրությունը չի բացառում կոալիցիոն սկզբունքով կառավարության ձևավորումը, ավելին՝ այն առավել իրավաչափ է համարվում: Մենք արդեն անդրադարձանք ժողովրդաիշխանության խնդրին: Այժմ անդրադառնանք որոշ մասնավոր դրույթների: Այսպես, Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն, Հանրապետության Նախագահը վարչապետ է

նշանակում՝ «պատգամավորների տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հետ խորհրդակցությունների հիման վրա... պատգամավորների մեծամասնության վստահությունը վայելող անձին, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին»։ Նշված նորմից, թերևս, բխում է, որ վարչապետի նշանակման հարցում, նախ և առաջ, նշանակություն է տրվում պատգամավորական խմբակցությունների կարծիքին, որպիսի պարագայում առավել նախընտրելի է համարվում, երբ «պատգամավորների մեծամասնություն» եզրույթն ընկալվում է ոչ թե սոսկ քանակական ցուցանիշներով, այլ հենց խմբակցությունների կարծիքի հաշվառմամբ։

Կոալիցիոն սկզբունքով կառավարության ձևավորմանը համահունչ է նաև կառավարության գործունեության կոլեգիալ կարգը։ Մեր երկրում կառավարությունը որոշումներ է ընդունում անդամների մեծամասնության կողմից այն հավանության արժանանալու դեպքում։ Ի դեպ, կառավարության գլխի, կամ ինչպես որոշ երկրներում է կոչվում, «պրեմիեր մինիստրի» պաշտոնի ծագման նախապատմությունը բոլորովին այլ բնույթ ունի։ Այն առաջին անգամ ծագել է Անգլիայում. Հանովերի բնակիչ Քեորգ 1-ին թագավորը չափազանց վատ է խոսել անգլերեն և վատ է ճանաչել իր կառավարությանը, ուստի կարիք է առաջացել նախարարներից մեկին առանձնացնելու, որը պատասխանատու կլիներ թագավորի և կառավարության միջև կապի համար, ու հենց այդ նախարարն էլ կոչվել է՝ *prime*⁴։ Հետագայում վերջինս վերածվեց կառավարության գլխի։

Ի դեպ, կոալիցիոն կառավարության ձևավորումը գործնական իմաստ ունի հատկապես խորհրդարանական հանրապետություններում, մինչդեռ նախագահական հանրապետության դեպքում այն գրկվում է որևէ իմաստից, քանզի նախագահը միանձնյա է ղեկավարում գործադիր

իշխանությունը՝ որոշելով քաղաքական գործունեության ողջ ուղղվածությունը⁵։ Կիսանախագահական հանրապետության պարագայում, ինչպիսին մեր երկիրն է, կոալիցիոն կառավարությունը չի կարող վճռորոշ նշանակություն ունենալ, սակայն վերջինիս ձևավորումը ևս չի կարող անհեռատես կամ անիրատեսական համարվել։ Ավելին, կիսանախագահական հանրապետության պարագայում կոալիցիոն կառավարությունը, մեր կարծիքով, կարող է դիտարկվել որպես որոշ համապետական խնդիրներ միանձնյա լուծելու լուրջ հակալիզի։ Խնդիրն այն է, որ միակուսակցականության պարագայում վճռորոշ ու անվերապահ ուղղորդող դեր է ունենում Հանրատության Նախագահի դիրքորոշումը (դա հաճախ հասու է լինում նաև հրապարակային կարգով, օրինակ՝ Նախագահը նախապես հրապարակայնորեն հայտնում է իր մտեցումները), որը գործնականում գրեթե քննարկման ենթակա չէ, մինչդեռ կոալիցիոն կառավարության պարագայում իրական կոլեգիալ քննարկումներ կազմակերպելու հավանականությունը մեծանում է։

Կոալիցիոն կառավարության ինստիտուտին որևէ կերպ չի խոչընդոտում Սահմանադրությամբ և ընթացիկ օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական նորմերի բնականոն կիրառումը, իսկ եթե գործնականում արձանագրվում են շեղումներ, ապա դրանք պարզապես իրավախախտումներ են և անմիջականորեն պայմանավորված չեն կառավարության ձևավորման սկզբունքով։ Այսպես, պաշտոնական աղբյուրները բազմիցս են վկայում այն մասին, որ առանձին նախարարներ քաղաքացիական ծառայության կտրվածքով կադրային քաղաքականություն իրականացնելիս նախապատվությունը տալիս են «յուրային» կուսակցականներին⁶։ Նկատենք, սակայն, որ քաղաքացիական ծառայողների պարագայում կուսակցական պատկանելիությունն ընդհանրապես չի կարող որևէ իրավական նշանակություն ունենալ, իսկ կու-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

սակցական պատկանելիության սկզբունքով կադրային քաղաքականություն իրականացնել կարող է բավարար հիմքերի առկայության դեպքում որակվել ոչ միայն կարգապահական, այլև քրեական հանցագործություն: Հավելենք, որ Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում այս կարգի խախտումներն անվերապահորեն մշտապես դառնում են պատշաճ քննարկման առարկա: Բնորոշ է, օրինակ, ընդամենը երկու տարի առաջ Ֆրանսիայի նախկին նախագահ Ժակ Շիրակի նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդումը՝ Փարիզի քաղաքապետարանում կուսակցական պատկանելության սկզբունքով մի քանի աշխատակիցների տեղավորելու փաստի առթիվ:

Մյուս կողմից, ակնհայտ է, որ կոալիցիոն կառավարության պարագայում համեմատաբար մեղմվում է կուսակցական պատկանելիության սկզբունքով կադրային քաղաքականություն վարելու արատավոր պրակտիկան, քանի որ բազմակուսակցական կազմ ունեցող կառավարություններում ակամա ձևավորվում է միմյանց նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու առողջ մթնոլորտ, ինչի հավանականությունը նվազում է միակուսակցական կառավարության պարագայում: Կարծում են, հենց պաշտոնական աղբյուրներից տարածված հայտարարություններն այն մասին, որ երկրում առկա են վերը նշված բնույթի խախտումներ, ևս ոչ պատշաճ նախապայմաններով կազմված ու գործող կոալիցիոն կառավարության գոյության արդյունք է:

Ինչպես հայտնի է, մեր երկրում կոալիցիոն կառավարության ձևավորման իրավական հիմք է համարվում հուլիսի 19-ին հավանաբար բարի ավանդույթի է վերածվում: Մենք ևս համամիտ ենք հուլիսի 19-ի ինստիտուտին, քանզի դեռևս չեն ձևավորվել պատշաճ իրավաքաղաքական պատկերացումներ ու ավանդույթներ:

Ի դեպ, հուլիսի 19-ի ինստիտուտն ինքնին խոցելի չէ, սակայն տարակուսանքի տեղիք կարող է տալ այն, երբ այդ անհրաժեշտ փաստաթուղթը դառնում է անհարկի լայն տարածում ստացած և, ըստ էության, իր արժեքը կորցրած լծակի: Մասնավորապես, անընդունելի է, երբ հուլիսի 19-ը են ստորագրում այնպիսի կառույցների ղեկավարներ, որոնց փոխհարաբերություններն սպառնիչ կանոնակարգված են օրենսդրությամբ, իսկ վերջիններս էլ պարզապես իրավասու չեն «վերախմբագրելու» դրանք:

Այսպիսով, թեպետ կոալիցիոն կառավարության ձևավորման համար Սահմանադրությունն արգելքներ չի սահմանում, մասնավորապես վերջինս չի բովանդակում խորհրդարանային մեծամասնություն ունեցող կուսակցության կողմից այլ կուսակցությունների հետ համախմբվելու հնարավորությունը, սակայն առավել նպատակահարմար է դիտվում այդ ինստիտուտի հիմնադրույթների ամրագրումը: Ընդ որում, դա առավել նպատակահարմար է անել օրենքով, քանզի խոսքը իշխանության ճյուղ ներկայացնող մարմնի ձևավորմանն առնչվող հարաբերությունների մասին է, ինչը հարիր չէ դարձնել ենթաօրենսդրական ակտի կանոնակարգման նյութ:

Ի դեպ, կոալիցիոն կառավարության իրավական կարգավորմանն առնչվող սահմանադրական հիմնադրույթների ամրագրման անհրաժեշտության կողմնակիցները նկատելի են, հատկապես, հետխորհրդային շրջանի երկրներում, որտեղ համեմատաբար հաճախ են ծագում մարտահրավերներին մեծ ու համախմբված ուժերով դիմակայելու սոցիալ-քաղաքական իրավիճակներ, իսկ իրավական անորոշությունը հանգեցնում է ոչ բարեհաճ ավանդույթների ձևավորմանը⁷:

Բարոյահոգեբանական ասպեկտները: Հաճախ, տուրք տալով հանրության մի որոշ հատվածի՝ իշխանությունների նկատմամբ անվերապահ անհանդուրժողական, բացասական վերաբերմունքին, և ըստ այդմ էլ առաջիկա ընտրություններին առա-

վել թվով քվեներ ձեռք բերելու ակնկալիքով որոշ քաղաքական ուժեր փորձում են անհիմն բացահայտ տարանջատվել իշխանություններից և արմատական ընդդիմադիր կեցվածքով անվերապահորեն հակադրվել վերջինիս բոլոր նախաձեռնություններին: Ընդ որում, զինանոցում հայտնվում են ոչ միայն ակնհայտ հիմնավորված ու հանրության շահերին անվերապահորեն համահունչ օրինագծերի, այլև ողջ պետական ապարատի գործունեության *ծախողման ակցիաները*: Օրինակ, վերջիններիս պատկերացմամբ միանգամայն ընդունելի են համարվում այնպիսի նախաձեռնությունները, ինչպիսիք են՝ օրինագծի առնչությամբ երկարաշունչ և միմյանց կրկնող ելույթները, նույնաբովանդակ հարցերով հանդես գալը, առանց որևէ իրական պատճառի ընդմիջումներ վերցնելը և այլն:

Ընդ որում, երբեմն այդ քայլերն այնքան ակնհայտ բնույթ են կրում, որ ակամա նպաստում են հենց իշխանությունների վարկի բարձրացմանը, ինչն էլ որոշ քաղաքական գործիչների հնարավորություն է տալիս եզրակացնելու, որ ընդդիմադիր կեցվածք ունեցող քաղաքական ուժերի մի որոշ հատված սոսկ կեղծ ընդդիմություն է և բացառապես իրականացնում է վերահսկելի քաղաքական գործունեություն:

Հարկ է աստիճանաբար հանրության մեջ «կոտրել» իշխանությունների նկատմամբ անվերապահորեն բացասական նախատրամադրվածության երևույթը, այն չդարձնել քաղաքական ուժերի կողմից գրավիչ և էլ ավելի հրահրելու եղանակով այն «շահեկանորեն» օգտագործելու գործիք: Սոցիալական դժգոհությունը պետք է հնարավորինս համարժեք ու անաչառ լինի, որպեսզի իշխանությունները ի գորու լինեն դրա հաշվառմամբ վերանայելու իրենց քաղաքական ծրագրերը, գործունեության ոճը և դրանք դարձնելու առավել իրատեսական ու հանրության հավաքական կամքին հնարավորինս համահունչ:

Ցավոք, ներկայումս իշխանությունները ևս համարժեք միջոցներ չեն ձեռնարկում

հանրության իրական դժգոհությունները, ընդհանրապես հասարակական կարծիքը հնարավորինս համարժեք բացահայտելու ուղղությամբ: Անհասկանալիորեն «մոռացության» են մատնվել այնպիսի արժեքավոր ինստիտուտներ, ինչպիսիք են հանրաքվեները, հանրային լսումները և այլն: Նկատենք, որ այդ միջոցառումների կազմակերպման համար ֆինանսական դժվարությունների վերաբերյալ պատճառաբանությունները չեն կարող հիմնավորված համարվել, քանզի դրանք կարող են իրականացվել ընտրական գործընթացներին զուգահեռ, իսկ վերջիններիս դեպքում արդեն իսկ կատարվում են անհրաժեշտ ծախսեր:

Վերը նշված իրավիճակի մասին է վկայում հետևյալ փաստարկը. դեռևս 2008թ. դեկտեմբերի 26-ին ընդունված օրենքով կառավարությունը նախաձեռնեց «Հանրաքվեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարել, ինչը վերջինիս վերապահեց իր նախաձեռնությամբ «պետական կյանքի կարևորագույն հարցերի վերաբերյալ հասարակական կարծիքի բացահայտմանն ուղղված» հանրաքվե կազմակերպելու իրավունք (8.1. հոդված): Ի դեպ, այդ օրենքն ընդունվեց մեծ դժվարությամբ, քանզի պատգամավորների մի ստվար հատված հակված էր այն դիրքորոշմանը, ըստ որի այն հակասահմանադրական ուղղվածություն ուներ և կոչված էր բացառապես հայ-թուրքական հայտնի արձանագրությունների վերաբերյալ հասարակական կարծիքի բացահայտմանը: Եվ այդքան մեծ արգելքներ հաղթահարելուց հետո, որքան էլ տարօրինակ թվա, կառավարությունն առ այսօր զեթ մեկ անգամ չի նախաձեռնել պետական կյանքի կարևորագույն հարցերի վերաբերյալ հասարակական կարծիքի բացահայտմանն ուղղությամբ որևէ հանրաքվե: Արդյունքում ստացվում է, որ գործադիր իշխանությունը հաճախ նախաձեռնում է օրինագծեր, որոնք սոսկ գաղափարական ուղղվածություն ունեն և միտված չեն որևէ գործնական

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

խնդրի լուծմանը:

Կոալիցիոն կառավարության հնարավոր խուլթերը: Անգամ լավագույն նախադրյալների ու նախապայմանների առկայության դեպքում կոալիցիոն կառավարությունն անխուսափելիորեն ունի որոշ թերություններ, որոնց հաղթահարումը կամ գոնե մեղմումը խիստ կարևոր խնդիր է: Նախ, գործնականում չի բացառվում, որ քաղաքական վարկանիշ բարձրացնելու նկատառումով առանձին կուսակցություններ փորձեն առաջադրել այնպիսի ծրագրային հիմնադրույթներ, որոնք էապես կնվազեցնեն կառավարության գործունեության արդյունավետությունը: Կարծում եմ, նմանաբնույթ ամբոխավարական հնարքներին հակադրվելու ու դրանք հնարավորինս չեզոքացնելու նկատառումով էական դերակատարում կարող են ունենալ հանրության կարծիքի բացահայտմանն ուղղված իրավական գործիքները, որոնց նշանակությանն արդեն անդրադարձանք վերևում:

Հաջորդ խնդիրն առնչվում է կադրային քաղաքականության հետ: Ըստ էության, նախարարների թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքը Սահմանադրությամբ վերապահված է վարչապետին, սակայն հասկանալի է, որ կոալիցիոն կառավարության պարագայում վերջինիս իրավական հնարավորությունները նվազում են: Իսկ մարտահրավերներին դիմագրավելու երաշխիքը արհեստավարժ, միասնական ու կանխատեսելի չափանիշներով իրականացվող կառավարությունն է: Տվյալ դեպքում հնարավոր ծախողունները բացառելու և դրա արդյունքում հաճախակի արձանագրվող անհարկի փոփոխությունները կանխելու նկատառումով, կարծում եմ, անհրաժեշտ է կոալիցիոն կառավարության հուշագրում հստակ անդրադարձ կատարել նաև կառավարության կազմին ներկայացվող պահանջներին:

Խնդրահարույց է նաև քաղաքական առողջ պայքարի համար նպաստավոր պայմանների ու մթնոլորտի ստեղծման հարցադրումը: Գաղտնիք չէ, որ կոալիցիոն կառավարությունը, մարելով անհարկի քաղաքական հակամարտությունները, միաժամանակ որոշ չափով նվազեցնում է քաղաքական ուժերի այն նվազագույն ակտիվությունը, որն անհրաժեշտ է բազմակարծություն և տեսակետների միջև «քաղաքակիրթ պայքար» տանելու համար: Այս նկատառումով է, որ երբեք չի կարելի նվազեցնել կուսակցությունների ինքնուրույնությունը, սահմանափակել որոշ ոչ ծրագրային օրենսդրական ակտերի կամ դրույթների դեմ քվեարկելու նրանց իրավունքը և այլն: Ի դեպ, այսպիսի գործելաժող նաև ընդդիմադիր զանգվածի մոտ չի առաջացնի անվերապահ անվստահություն իշխանությունների հանդեպ:

Մենք արդեն անդրադարձանք այն հարցադրմանը, որ սոցիալ-տնտեսական վատթար պայմաններ ունեցող երկրներում կոալիցիոն կառավարության մեջ մտնելու խթան կարող է հանդիսանալ նաև կուսակցության անդամների որոշ պահանջները հնարավորինս բավարարելու, նրանց իրավունքներն առավել պաշտպանված դարձնելու միտումը: Այս հանգամանքը հիմնովին փոխում է վերը նշված, թերևս, դասական պատկերացումները կոալիցիոն կառավարության առնչությամբ, քանզի երբ դրա հիմքում դրվում են ոչ թե լուրջ մարտահրավերներն ուժերի համախմբմամբ հաղթահարելու, այլ զուտ անձնական կամ կուսակցական մեղ շահեր պաշտպանելու ակնկալիքը, ապա մեր մյուս դատողություններն այլևս այդ իրավիճակին պարզապես չեն վերաբերում: Այս դեպքում, թերևս, գործ ունենք ակնհայտ կեղծ քաղաքական գործընթացների հետ:

Եզրակացություն: Կառավարման կոալիցիոն սկզբունքն ինքնին չի կարող համարվել նախընտրելի կամ անհիմն, այն պայմանավորված է բազմաթիվ քաղաքական, իրավական և բարոյահոգեբանական

գործոններով, որոնց համարժեք ու համակարգված հաշվառմամբ միայն հնարավոր կլինի սպառնիչ դատողություններ անել դրա առավելությունների ու թերությունների վերաբերյալ: Կոալիցիոն կառավարության բուն էությունը երկրի համար ակնհայտ մեծ վտանգ ներկայացնող մարտահրավերների դեմ համատեղ ուժերով պայքար

կազմակերպելն է, այն երբեք չի կարող քաղաքական ուժերի ձեռքին ծառայել որպես գործիք՝ խորհրդարանում պատշաճ ներկայացուցչություն չունեցող քաղաքական ուժերի ազդեցությունը նվազեցնելու և նրանց ոչ իրավաչափ քաղաքական ծրագրեր պարտադրելու նկատառումով:

¹ Տե՛ս Политология: Словарь-справочник / М.А. Василик, М.С. Вершинин и др. – М.: Гардарики, 2001. – 328 с. էջ 225:
² Այս առնչությամբ բնորոշ են 2012թ. մայիսի 6-ի ընտրություններից հետո ՀՀԿ-ի ներկայացուցիչների՝ մամուլում բազմիցս արտահայտված միանշանակ դիրքորոշումները:
³ Տե՛ս Казырин А.Н., Глушко Е.К. и др. Правительство в зарубежных странах: Под ред. проф., д.ю.н. А.Н. Козырина и к.ю.н. Е.К. Глушко. — М.: Ось-89, 2007, էջ 17-18:
⁴ Տե՛ս История буржуазного конституционализма 19-го века. М.: 1986, էջ 8:
⁵ Տե՛ս Правительство, министерства и

ведомства в зарубежных странах, М.: Юридическая литература, 1994, էջ 6-7:
⁶ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կայքէջում, 2009-2011թ. կառավարության նիստերում Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի նախագահի կողմից հնչեցրած հայտարարությունների վերաբերյալ զետեղված նյութերը՝ www.gov.am:
⁷ Տե՛ս, օրինակ, Совгиря О.В., „Конституционно-правовой статус парламентского большинства (коалиции) и парламентской оппозиции в Украине,„ Государство и право, N5, 2011 май, էջ 81:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**COALITION GOVERNMENT
(legal aspects)****Gevorg DANIELYAN**

*Advisor to the RA Constitutional Court,
Chairman of the Board of the Center of
Constitutional Law,
Doctor of Law, Professor*

The article “Coalition Government” (legal aspects) of the advisor to the RA Constitutional Court, Chairman of the Board of the Center of Constitutional Law Gevorg Danielyan concerns the scientific research of the legal aspects of coalition government, as well as government of national agreement, which nowadays have great importance in the domestic legal system.

The author has done a comparative legal analysis of the international and domestic practice formed during the last five years concerning these legal institutions, discussed fundamental issues regarding this institution, revealed its positive and negative aspects, as well as the ways of its introduction into the domestic legal system, more efficient variants of legal regulation.

The given scientific article is considered as the first research which concerns the institution of coalition government. It can have an orienting importance for scientific studies done in this sphere and regulation of political processes.